

Uit: *Hervormd Nederland* 8 juli 1978

IN GESPREK MET ANDREAS BURNIER

Nederland wordt gezapig en voorspelbaar

Cees Veltman

Andreas Burnier houdt van snelle, intelligente vrouwen en dat zegt ook wel iets over haarzelf. Ze schreef onder meer *De huilende libertijn*, *Het jongensuur*, *Een tevreden lach* en, het laatste boek, *De reis naar Kithira*, waarin ze haar visie geeft op de ondergang van het huidige tijdperk en de hergeboorte van een menswaardige cultuur. In Nijmegen – waar ze werkt als criminologe – vertelt ze over haar jeugd, het kwaad, de staat en haar momenten van geluk.

‘Ik denk dat het karakteristiek is, dat ik vele achtergronden heb. In de eerste plaats ben ik geboren in Den Haag, dat vind ik nogal wat. Daar heb ik zeventien jaar gewoond. Het milieu waarin ik werd geboren, was dat van een liberaal-joods gezin. Dat betekent helemaal niets. Dat betekent dat je fysiek gesproken van joodse herkomst bent, maar dat je niet meer aan die godsdienst doet. Mijn grootouders van beide kanten waren nog orthodox-joods, maar bij de generatie van mijn ouders was dat weg. Ik had geen enkele verbinding met die herkomst, ook als kind niet. Voor zover ik met dat orthodoxe jodendom van mijn grootouders werd geconfronteerd, vond ik ’t duister en bedreigend. Ik vond het akelig, de manier waarop vrouwen van mannen werden gesepareerd en hoe ze werden behandeld. En daarna brak de tweede wereldoorlog uit. Ik was toen een jaar of acht. Van ’42 tot ’45 was ik ondergedoken, apart van mijn ouders, bij een heleboel verschillende gezinnen. Op het eerste adres waren het antroposofen. Vervolgens kwam ik een tijdje bij SDAP-ers, en de langste periode was ik ondergedoken bij verschillende gereformeerde gezinnen van nog weer verschillende richtingen. Van m’n achtste tot m’n veertiende jaar heb ik dus een aardige dosis sociale en religieuze ervaring kunnen opdoen. Dat betekende dat ik na de oorlog, toen ik terug kwam bij mijn ouders die ook door de oorlog heen gekomen waren, een beetje gedesoriënteerd was. Ik kwam op het eerste vrijzinnig-christelijk lyceum in Den Haag, dat was ineens weer vrijzinnig-protestant, ik had gehoord bij die gereformeerde gezinnen hoe erg dat was. Ik raakte een beetje sociaal geïnteresseerd, zoals op die leeftijd gebruikelijk is en dacht dat het heil lag in het socialisme en later in het communisme.

Ik was een tijdje nietschiaan, kortom ik was duidelijk stuurloos. Ik ben dus niet in een bepaalde lijn opgevoed, zoals bij kinderen in rustiger tijden gebruikelijk is. In de oorlog was

ik betrekkelijk toezichtloos, ik maakte blijkbaar een nogal zelfstandige indruk en werd daardoor een beetje aan mezelf overgelaten door de mensen bij wie ik in huis was.’

Toevallig

Vele achtergronden, maar u hebt wel uw conclusies getrokken.

‘De les die ik heb geleerd is, dat er erg veel manieren zijn om je tot de wereld en jezelf te verhouden maar dat je toch echt zelf een keuze zult moeten maken.

Een van de meest ridicule dingen die me ook al als kind opviel, was dat als je ouders toevallig gereformeerd zijn, je gereformeerd wordt, zijn ze katholiek of socialist dan word jij katholiek of socialist. Dat is toch eigenlijk een heel bizarre situatie en dat had ik erg gauw door. Dus het was me duidelijk, dat als ik iets wilde vinden, ik het zelf zou moeten bedenken.’

Hoe waren uw ervaringen bij die gereformeerde gezinnen?

‘Heel vreemd. Ik begreep absoluut niet wat ze bedoelden met zonde. Het is natuurlijk al lang geleden, dus ze waren nog echt ouderwets gereformeerd. Er werd erg de nadruk op gelegd, ook tegenover kinderen van elf jaar, hoe zondig je wel was. Ik begreep echt niet waar ze het over hadden. Ik kon me voorstellen dat ik wel eens dingen deed die niet zo braaf waren, maar het duurde heel lang voordat ik daar iets mee kon verbinden.

En verder was het duidelijk dat het een heel sombere godsdienst was. Die mensen geloofden heel erg in de predestinatie. Ook viel op dat ze zo geweldig integer waren. Het waren zo echt mensen die hun zaak op niets hadden gesteld. Ze leefden niet voor de pret nú en ze verwachtten nauwelijks enig heil voor de toekomst, daar mocht je bijna niet op hopen. Maar ze namen toch enorme risico's door onderduikers in huis te nemen. Dappere mensen. Ik vond de hele sfeer oud-testamentisch. Het lijkt op de meest integere kanten van de pre-christelijke tijd. Sterk op wetselement georiënteerd. Het is een vader-godsdienst. En clean ja, integer.

Kwam je daar als kind tot je recht?

‘Voorzover kinderen behoefte hebben aan veiligheid, ja: duidelijke uitspraken en strakke schema's. Wat natuurlijk niet tot z'n recht komt, is het speelse, creatieve, fantasierijke element. Althans in die gezinnen en in dát dorpje dat in die tijd nog niet eens ontsloten was. Ik ben later nog wel eens terug geweest en toen was alles veranderd, zowel de mentaliteit van de mensen als de hele sfeer.’

Bent u de gereformeerden daardoor een beetje blijven volgen?

‘Nee dat eigenlijk niet. Het enige is dat ik bij bepaalde psalmen nog iets voel, en dat ik een beetje weet uit welke hoek de wind waait bij mensen die hetzij nog steeds gereformeerd zijn of zich daar juist tegen afgezet hebben en juist heel anders zijn geworden.’

Lezen

Door wie werd u als kind het meest beïnvloed?

‘Ik was een beetje een voorlijk kind en toen ik ondergedoken was bij de antroposofische gezin, dat verder ook een erudiet gezin was, ben ik begonnen een beetje te lezen in de boeken die zij in hun kast hadden. Ik herinner me dat daar een verzamelde Nietzsche stond. Marx hadden ze in huis en Rudolf Steiner. Ik kende nauwelijks Duits, dus het was maar een beetje kinderlijk grasduinen, maar het heeft toch wel die invloed dat als je het later tegenkomt, je het denkt te herkennen.

Van grote literaire invloed is geweest mijn kennismaking met Du Perron. Heel toevallig ontdekte ik – er waren weinig boeken vlak na de tweede wereldoorlog – ergens op een leeg plankje zijn ‘Cahiers van een lezer’. Daardoor kreeg ik toegang tot de wereldliteratuur, voorzover Du Perron die dan behandelde, en wist ik al jaren voordat ze er op school over begonnen, iets van Franse, Russische en Nederlandse literatuur. Het gevolg was dat ik Du Perron mateloos vereerde, hij was al dood toen. Ik had een portretje van hem boven mijn bed hangen, hij was echt mijn grote intellectuele leidsman.’

Wat was uw mens- en wereldbeeld toen?

‘Ik denk dat het ontzettend tegenstrijdig was. Aan de ene kant was ik erg sociaal bewogen, de grote socialistische heilsrevolutie kon niet vroeg genoeg komen wat mij betreft, en aan de andere kant was ik erg van het nietzschiaanse elitaire gevoel, dat er eigenlijk toch een elite moest komen die de wereld zou redden.’

Zijn er bepaalde gebeurtenissen geweest die u daarvan afgeholpen hebben?

‘Nee, dat geloof ik niet. Zo’n ontwikkeling speelt zich van binnen af. Soms gebeurt er wel eens iets in de buitenwereld dat als een katalysator werkt, maar je moet er zelf aan toe zijn.’

Hoe kijk u nu tegen de mens aan. Heeft u hoge verwachtingen?

‘Ik heb een groot geloof in de menselijke mogelijkheden en ik heb een heel krachtig geloof in het menselijk kwaad. Deze combinatie is niet zo erg courant, denk ik, maar ik geloof

inderdaad in een enorm creatief potentieel bij mensen en tegelijk dat het kwaad in mensen een ongelooflijke realiteit is.'

Dat komt misschien ook door uw oorlogservaringen?

'Afgezien van mijn privé-ervaringen: neem het Duitse volk dat vóór de oorlog toch een van de hoogst geciviliseerde volken ter wereld was. Het hele sociale en culturele leven stond op een bijzonder hoog peil. Maar tegelijkertijd waren er krampachtige dingen aan de gang, waardoor de Duitsers toch het contact met hun eigen diepere wezen kennelijk kwijt raakten, waardoor ongelooflijke demonieën op een vulkanische wijze konden losbarsten. En dat is een illustratie op macro-niveau van wat er kan gebeuren met mensen. Juist bij mensen die zo vreselijk correct en cultureel en geciviliseerd zijn als het Duitse volk dat was.'

Spoken

Heeft u een idee waar het kwaad vandaan komt?

'Waar het vandaan komt, vind ik heel moeilijk te zeggen. Ik heb er wel ideeën over, maar dat leent zich niet zo voor een weekblad. Maar ik geloof wel dat het gaat spoken als je het, zoals nu vaak gebeurt, ontkent of onderdrukt. Of wanneer je denkt de drager van het absolute heil te zijn, zoals veel mensen van links. Ten eerste weten zij wat het absolute heil is voor de mensheid en ten tweede denken ze dat als eenmaal bepaalde materiële voorzieningen getroffen zijn, het kwaad uit de wereld is. Dat zijn erg gevaarlijke dingen, waardoor het kan gaan spoken en dat zie je dan ook in alle landen die zo'n regime hebben.

Dat is een vorm van kwaad. Een andere vorm is de brute terreur en de machtswellust, die je meer bij rechts tegenkomt dan bij links. Dat is een heel ander soort kwaad. Als ik moet zeggen hoe kwaad ontstaat, kan ik jungiaanse termen gebruiken. Het ontstaat als mensen afgesnoerd raken van het bewustzijn van het enorme reservoir van onbewuste impulsen, waar we nu eenmaal allemaal uit putten en waar een breuk in dreigt te komen als dat allemaal niet meer organisch in elkaar zit, dan dreigen er verschrikkelijke dingen.

In onze tijd met zijn geweldige bureaucratisering en vertechnisering en uiterlijke perfectionering van het leven, dreigt het weer te gaan spoken. Als men vraagt: waar komt het kwaad vandaan, ben ik altijd geneigd te zeggen: nou gewoon, van de zondeval. Je kunt natuurlijk zeggen: de verhalen daarover in de bijbel en bij andere godsdiensten, zijn symbolisch, maar dat neemt niet weg dat 't op zichzelf genomen toch een realiteit is.'

De mens is beïnvloedbaar tot het kwaad?

‘Ja, maar dan moet er iemand anders zijn die hem met het kwade wil beïnvloeden. Maar het kan zéker besmettelijk zijn. Als iemand boos is tegen je, word je ook vaak boos.’

Wat is er tegen te doen?

‘De naïeve menselijke reactie is altijd: nu gaan we dat kwaad eens eventjes onderdrukken of opheffen. Dat is ook de klassieke oplossing van links: herdeling van de produktiemiddelen en de hemel is op aarde. Het hoort ook tot mijn huidige levensvisie dat je het kwaad niet kunt onderdrukken en zelfs nauwelijks kunt bestrijden. Het hoogste wat je kunt, is het onderkennen en zeggen: tot hiertoe en niet verder en in noodsituaties je ertegen verweren.

Maar zoiets als het kwaad uitroeien, dat lijkt me een heel naïeve gedachte. Het is zoiets als het verhaal van de draak met de zeven koppen. Het stukje kwaad dat je ergens denkt uit te roeien, komt ergens anders in zeventvoud terug. Neem het kwaad van het terrorisme, dat moorden, dat gaan we absoluut bestrijden. We willen dat uitroeien en vernietigen en dan zie je dat het kwaad gaat verspringen. De terroristen kunnen geen kant meer op, maar het immense kwaad dat zij vertegenwoordigen, bevindt zich nu bij de staatsdienaren die hen behandelen. Het is alleen maar versprongen.

Toch zijn er wel zekere verbanden tussen het kwaad en sociale achtergronden.

‘Ja, maar ik ben niet zo’n uitgesproken socioloog om alles op de sociale situatie te schuiven. Met die sociale achtergrond kun je toch nog ontzettend veel kanten uit. Ik geloof toch dat het individu veel kan doen als hij er moeite voor doet, ook al zijn er bepaalde mogelijkheden afgesloten.

Natuurlijk: een van de dingen die je kunt doen is de sociale structuren wat veranderen. Dat hoort er ook bij. Maar in de eerste plaats moet je jezelf veranderen. En dat kan wel eens moeilijk zijn, want de meesten mensen zijn – ik ook – lui. Je kunt wel structuren veranderen en de welvaart verhogen, maar het blijft de vraag of de mensen daar als mens nou zo verschrikkelijk veel beter van worden.

Een van de wrangste dingen, waar ik niet goed raad mee weet is, dat er een tijdje geleden nog dictaturen waren in Zuid-Europa en die mensen waren zo verschrikkelijk aardig en in zekere zin ook wel gelukkig en als je dat dan vergeleek met Scandinaviërs die de hoogste levensstandaard in de wereld hadden, maar niet anders deden dan zelfmoord plegen, zuipen en zich kapot vervelen, dan vraag je je af, waar je mee bezig bent als je je zo eenzijdig richt op sociale en politieke verbeteringen. Maar goed, we kunnen natuurlijk ook niet zeggen: nu gaan we maar allemaal arm worden, want daar worden we beter van.’

U kijkt in uw boek 'De reis naar Kithira' heel kritisch aan tegen de staat.

‘Ja, het is een mode-idee dat de staat er is om de mensen gelukkig of welvarend te maken, maar dat is een giller, het meest ongelukkig idee dat sinds zoveel duizend jaar voor Christus bij mensen opgekomen is, zo onvolwassen. Wat je kunt doen, is je kinderen zo krachtig mogelijk opvoeden en kansen geven en dan moet je maar afwachten wat ze daarmee gaan doen. Dat is ieders individuele vrijheid, zoals het ook ieders vrijheid is niets te doen.’

U gaat meer de kant uit van het particulier initiatief.

‘Dat is natuurlijk een politiek en sociaal heel beladen term, maar in het geestelijke en in het culturele, geloof ik inderdaad heel erg in het particulier initiatief en in niets anders. Er is ook niets anders, de rest is onzin. In het economische gezien, zou ik zeggen dat voor Amerika bijvoorbeeld, een klein beetje socialisme nodig is, maar voor West-Europa is meer individuele moed nodig.’

Wat bedoelt u daar precies mee?

‘Dat er eens iets mag, dat de staat niet overal tussen zit, dat je eens wat ruimte hebt om het fout te doen of om jezelf te ontplooien. Het gevoel dat je gewoon een beetje in de wereld kunt pionieren, dat je initiatief kunt nemen. Dat lijkt me met name voor jonge mensen heerlijk. Hier is alles al geregeld en beschermd en vastgelegd. Dodelijk is dat. Het is vreselijk gezapig aan het worden hier. Ik denk ook dat een heleboel politieke relletjes die we hier hebben en bezettinkjes door studenten pseudo-activiteiten zijn, cliché-achtig. Er is niks creatiefs meer bij, het is al honderd keer vertoond. Het is het zelf creëren van de laatste mogelijkheden tot spanning en eigen initiatief en ergens tegenin gaan.’

Voorspelbaar

Vindt u het geestelijk klimaat in de Verenigde Staten dan beter?

‘Ik weet er te weinig van om te zeggen dat men daar ook cultureel ondernemender is dan hier. Wel heb ik een jaar of vijf geleden in Berkeley al gezien wat wij in Nederland nu meemaken de omslag van fanatiek marxisme naar allerlei alternatieve en religieuze zoekpartijen.’

U vindt het hier in Nederland gezapig geworden.

‘Erg oninteressant vind ik het ja, erg voorspelbaar. Niet alleen is ons leven voorspelbaar geworden door die enorme verzorgingsstaat, maar ook de reacties van de burgers daarop vind

ik er voorspelbaar. Er gebeurt erg weinig wat mij verrast. De laatste keer dat ik echt ‘gelachen’ heb, was in de tijd van de provo’s. Dat was niet voorspelbaar, dat had geen socioloog ter wereld kunnen bedenken, dat was gek, daar gebeurde iets. De rest is het herhalen van clichés.

Dat heeft toch ook te maken met golfbewegingen? Misschien gebeurt er over tien jaar weer wat.

‘Dat geloof ik ook. Het is duidelijk dat we, wat dat betreft, in een dal zitten. Hoe gezapiger de mensen nu zijn, hoe meer aandrang zullen hun kinderen hebben zich tegen hen af te zetten en iets leuks te bedenken. Maar er zijn nu heel treurige tendenzen. Neem die meisjes van even in de twintig die zich in grootmoederachtige jurken steken, vooral niet functioneel op sportief of zo, maar zo popachtig mogelijk en dan de huisjes zo knus mogelijk met allerlei prularia inrichten. Dat vind ik ongelooflijk deprimerend. Maar het is ongetwijfeld geboren uit protest tegen ons.’

Vindt u de sociale achtergrond erg belangrijk als oorzaak van criminaliteit?

‘Het is wel erg belangrijk wat we uit het enorme reservoir van onaangepast gedrag en ondukbare gedragingen opvissen en in de strafwet doen. Er zijn natuurlijk veel dingen niet te tolereren, maar dat wil nog lang niet altijd zeggen dat ze in de strafwet staan. Dat omvangrijke selectieproces waardoor mensen ertoe komen fietsendiefstal strafbaar te stellen maar anders te reageren op belastingontduiking, het mishandelen van kinderen, het maar laten lopen van je kinderen of het voorbereiden van oorlog niet als onderwerp voor de criminologie te zien, is een interessant object van studie. Aan de andere kant geloof ik, dat heel veel van wat we nu toevallig in die strafwet hebben, inderdaad heel er kwalijk is: verkrachting, mishandeling, beroving, noem maar op. Wat er aan de hand is met die mensen? Toch een soort interactie tussen individuele en sociale factoren.

Bijna alle ernstige delinquenten die ik persoonlijk heb leren kennen, bleken kinderen uit kindertehuizen te zijn geweest. Dat is geen hard wetenschappelijk bewijs, maar wijst wel in een bepaalde richting, al zijn er natuurlijk nog andere dingen nodig waardoor je tot crimineel gedrag komt. Een slechte jeugd kan behoorlijk predisponeren tot een criminele carrière.’

Carrière?

‘Ja, carrière, want als je eenmaal in de molen zit, is het heel moeilijk er ooit weer uit te komen. Als je eenmaal werkelijk geëtiketteerd bent als delinquent, is het ongelooflijk moeilijk te resocialiseren.’

Vertoon

U zei dat we te veel in een keurslijf zitten door de macht van de staat, maar slaat dat ook op de strafwet, omdat we daar te veel in hebben willen regelen?

‘In vergelijking met het buitenland is de strafwetgeving aardig geminimaliseerd. Nee, je kunt niet zeggen dat Nederland nu bij uitstek het land is waar de mensen door de strafwet in hun mogelijkheden worden beperkt, eerder nog via de sociale uitkeringen. Ik bedoel dat we een staat hebben die een soort vader- en moederrol probeert te spelen. Er wordt ons niets gevraagd ondanks veel vertoon van inspraak. De rol van de staat zou kleiner moeten worden, niet op het terrein van het strafrecht, maar op het gebied van het regelen überhaupt.’

Maar waar kunt u met deze ideeën terecht in de politiek?

‘Nergens. Dat is het tragische, dat iets dat zweemt naar politiek echt liberalisme, met een snufje anarchie daar overheen niet bestaat in Nederland. We hebben conservatieven, we hebben mensen die zichzelf progressief noemen, maar voor mij het summum van ouderwetsheid zijn, dat zijn de PvdA-mensen die vaderlijke leiders nodig hebben. Verder is er niks. Het ethisch reveil is er, maar het is allemaal even akelig.

Wat er een heel klein beetje even op leek, was D’66 maar dat heeft zich geprostitueerd met de PvdA. De PPR (Noot red. Politieke Partij Radikalen 1968-1991)? Dat is niet mijn winkeltje. Er zitten wel goede mensen bij. Ik heb onlangs die Ria Beckers horen spreken. Dat is een intelligente vrouw, snel en zo. Maar als groep nee, ik zou me er niet in thuisvoelen. Het zijn rebelse katholieken en dat is gewoon niet mijn achtergrond.’

U heeft kritiek op de staat, maar de staat is tenminste parlementair controleerbaar.

‘Dat is bla-bla, public relations. Als u nou zegt: waar komt het kwaad vandaan, dan zeg ik: in gestolde vorm kom je dat tegen in de staat. Het instituut staat als zodanig, is een van de meest tastbare vormen van het kwaad. Ik wil niet zeggen dat we zonder een staat kunnen leven maar een minimale staat zou erg prettig zijn. Het is uitstekend dat de staat de PTT en de dijken behartigt, maar verder zo min mogelijk.

In onze tijd wordt die parlementaire controle steeds meer een farce, want de Kamerleden kunnen niet op tegen de regering en het enorme ambtelijke apparaat daarachter. Daar kun je

niet met een beetje vlot praten en snel denken tegenop. Daarvoor is het internationaal te ingewikkeld, want we denken wel eens dat we in Nederland politiek maken, maar dat is natuurlijk onzin. We zitten aan de touwtjes van Duitsland, Frankrijk en Amerika. En daar kan een braaf, idealistisch Kamerlid, die er meestal nog een baantje naast heeft ook, onmogelijk tegenop boksen.

Ik ben voor een enorme decentralisatie, pluriformiteit. Ik vind het ongelooflijk goed dat Staphorst bestaat, mist er ook een Amsterdam is en Maastricht mág, als Groningen ook kan. Ik ben ook voor het bijzonder onderwijs. Als het goed zou gebeuren, dan zou bijzonder onderwijs beter zijn dan openbaar onderwijs. Het kan niet gevarieerd genoeg, mits de mensen ook de vrijheid hebben om à la carte te kiezen.’

Hoe beoordeelt u de jaren zeventig?

‘Ik heb het gevoel dat we voor een geweldige beproeving zullen komen te staan. De mensheid is op weg naar verschrikkelijke catastrofes als er niet iets gebeurt, als er niet een bepaald inzicht ontstaat. Dat kan oorlog zijn, een economische catastrofe, een milieucatastrofe of dat de staat zo’n totale greep krijgt op ieders individuele leven dat we in een situatie terecht komen als beschreven wordt in 1984 of Brave New World.’

Valkuil

Maar u hoopt nog op de hergeboorte van een menswaardige cultuur

‘Op individuen die de moed hebben na te denken. Bij geen enkele groep is zoiets te vinden. Iedere massabeweging is een valkuil. We kunnen onze hoop alleen stellen op individuen die naar vermogen alternatieven voor zichzelf en voor anderen bedenken.

Natuurlijk kunnen massabewegingen soms dingen doen die individuen niet kunnen, zoals tehuizen opzetten als van ‘Blijf van m’n lijf’ (Noot red. Opvanghuizen voor slachtoffers van huiselijk geweld), daar ben ik erg enthousiast over. Maar er zullen altijd individuen nodig zijn die de gedachten levend houden en in een massabeweging verstarren ideeën tot clichés.

U heeft het in De reis naar Kithira ook over tegenkrachten tegen de vernieuwing.

‘Ja, de drie grote denkers van de negentiende eeuw, Darwin, Marx en Freud hebben een ongelooflijke invloed uitgeoefend en doen dat, langs subtiele omwegen, ook nu nog. Heel lang hebben de mensen Darwin geloofd dat de mens met de aap gemeenschappelijke voorouders gemeen had. Marx zei dat de verlossing van de mens plaats vindt door de herverdeling van bezit, zal ik dan maar even populair zeggen. En hoe vindt de innerlijke

wedergeboorte plaats? Door de psychoanalyse van Freud. Ik zag ineens dat dit de klassieke christelijke triniteitsgedachte op z'n kop was.

Een van de heel hoopvolle dingen vind ik dat mensen niet meedoen aan het streven naar bezit en luxe.

Zoals de mensen van de Actie nieuwe levensstijl van de Raad van kerken. Verwacht u eigenlijk iets van de kerken?

‘Ik heb nog niet van die actie gehoord, sorry. Wat de kerken betreft: als instituties verwacht ik daar niets van. Wel zijn er goede mensen binnen de kerken. Als instituten zoals ze nu zijn, zijn ze verouderd, omdat ze uit een andere cultuurfase stammen. Het is voor mij zeer de vraag of de kerken als instituties mee zullen kunnen met de geestelijke emancipatie van de vrouwen. Dat varieert natuurlijk van kerk tot kerk. Dat geldt ook voor de vraag of ze zullen kunnen voldoen aan de grote spirituele behoefte van de mensen, zoals die nu als karikatuur naar voren komt in het consumentisme.

Interessant

U denkt dat die spirituele behoefte groot is?

‘Ja, de honger naar geestelijk voedsel is erg duidelijk. De mensen zijn uitgekeken op het economische en politieke geleuter en zoeken antwoord op de laatste vragen. Het enige wat immers echt interessant is, is: bestaat er zoiets als een onsterfelijke kern van mij of zijn we die verzameling moleculen die de moderne wetenschap ons probeert aan te praten? En niet meer dan dat? Bestaat er zoiets als een geestelijke wereld, zal ik nou maar zeggen, die de menselijke te boven gaat, maar waartoe we op de een of andere wijze in relatie kunnen komen? En als ik daarheen op weg ga, wat ervaar ik dan? Dat zijn heel erg fundamentele vragen en ik geloof dat ontzettend veel mensen daarmee bewust of onbewust worden gekweld.’

U ook?

‘Het leven is erg kort. Wat is er nou zo interessant aan het leven als er niet iets is, waarom je leeft. Wat is er voor interessants aan te eten, te slapen opdat je werken kunt? Dat is ook het probleem dat ik heb met alle emancipatiebewegingen. Goed, dan krijgen ze die gelijke kansen en ontplooiingsmogelijkheden, wat dan?

Als ik bij mezelf te rade ga: de enige momenten dat ik echt supergelukkig ben, beleef ik als ik creatief kan zijn. Er is niets heerlijkers dan dat je iets kun maken. Ik doe dat met woorden en

gedachten, andere met hun handen. Mensen de kans geven creatief te zijn, dat vind ik heel wat.'

© Cees Veltman